

## МІЖ ПРИВАТНІСТЮ ТА ПУБЛІЧНІСТЮ: ПАРАДОКСИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

*У статті розглянуті аспекти співвідношення двох сфер суспільного життя – приватної та публічної у зв'язку з тими трансформаціями та змінами, що відбуваються в сучасному українському суспільстві. Зокрема увага автора зосереджується на проблемі приватизації публічної сфери і тими наслідками, що мають місце не лише у сфері публічного, але й приватного простору.*

**Ключові слова:** приватне, публічне, культурні трансформації.

*In the article examines aspects of two spheres of social life – private and public public being under transformation and changes in in contemporary Ukrainian society. The problem of privatization of public sphere and it's effects not only in public, but also in private sphere are analyses by author.*

**Key words:** private, public, cultural transformations

**Актуальність дослідження.** Проблеми співвідношення приватного та публічного простору суспільства приділяли увагу різні дослідники. Одне із центральних питань, яке при цьому поставало – це експансія публічного простору приватним, її механізми та наслідки для сучасного суспільства. Так, можна згадати Ю.Габермаса, який у своїй роботі „Структурні перетворення у сфері відкритості” розглядає процес обмеження відкритої сфери приватним простором [1]. Або ж Х.Арендт, яка у книзі „ Становище людини” досліджує поступовий наступ і експансію публічності приватною сферою [2], де масове суспільство як зосередження примусу і природної необхідності демонструє перемогу соціальної однаковості над принциповою відкритістю і свободою публічності. Цієї теми також торкнувся Р.Сеннет у роботі „Зanedбання публічної людини” [3], де розглядає прояви кризи публічного в сучасному капіталістичному суспільстві, що виявляються і у зниженні інтересу до питань політики, і у масовому переміщенні міських мешканців у передмістя, і в індивідуальній логофобії ( побоювання виступати перед публікою), як результату нездоланного муру, що відгороджує приватне від публічного.

Однак наш інтерес розгляду співвідношення цих двох невід'ємних частин людського буття не обмежується визначенням лише їх специфіки у сфері культури сучасного українського суспільства, але й спробою розглянути, які саме зміни і трансформації відбуваються у зв'язку із зазначеними вище феноменами експансії і обмеження публічності приватністю. Саме це з необхідністю вимагає від автора відповіді на певне коло питань: Чи дійсно така експансія має виключно негативні наслідки для публічної сфери? Які трансформації відбуваються у зв'язку з цим із самою сферою приватності? У чому вони знаходять свій прояв? Тому у рамках даної статті автор зосереджує увагу на сучасному українському суспільстві, переслідуючи наступну мету дослідження – прослідкувати наслідки трансформацій співвідношення публічної та приватної сфер суспільного життя.

Для початку спробуємо визначити що собою являє кожна з цих двох сфер. Так, публічне з давніх часів розумілось як щось очевидне і відкрите всезагальному зору, на відміну від приватного, яке передбачало приховану ( від чужих очей) сторону життя, обмежену родиною і друзями. „До того, як слово „публічне” отримало своє сучасне значення, воно означало не лише сферу суспільного життя, що розташована поза простором родини і близьких людей, але також те, що ця публічна сфера знайомих і сторонніх включала відносне різноманіття людей” [1, 24-25]. Х.Арендт, аналізуючи поняття „публічного”, дає визначення двом його важливим ознакам [2]. По-перше, „публічне” означає все, що супроводжується відкритістю і гласністю, що висувається на всезагальне обговорення і огляд; те, що являє себе відкрито і може бути прийняте іншими і нами самими як таке. По-друге, „публічним” можна назвати світ, оскільки він є спільним для всіх нас, тобто наскільки він відмінний від того, що нам приватно належить, від сфери, яку ми називаємо приватною власністю. Цей світ

знаходиться ще й „поміж”, і як всяке „поміж” він пов’язує і розділяє тих, для кого він є спільним. Відкрите для всіх, спільне, те, що об’єднує – ці характеристики публічного протиставляються прихованості та інтимній індивідуальності приватного.

Прослідковуючи співвідношення сфер інтимного і приватного в історичному аспекті різноманітні дослідники доходять висновку, що у сучасному світі відбувається розмивання чітких меж між цими двома сферами. Однак, щоб не вдаватися в цікавий, але занадто довгий історичний дискурс щодо співвідношення приватності та публічності, зазначимо лише, що це співвідношення, пройшовши тривалий шлях від античного синкретизму через різноманітні форми дихотомічного і часткового стану, процеси інституціалізації та реформування, стає в наш час дещо невизначеним і розмитим, у певному сенсі. З одного боку, у вигляді втручання різноманітних репресивних організацій у сферу приватного, з іншого – устремління самого обивателя виставити своє приватне життя на всезагальний показ. Свідомство тому не лише різноманітні ТВ-проекти – „Останній герой”, реаліті-шоу „За склом”, або обговорення приватних сімейних проблем із масовою аудиторією, однак і певний інтерес, що прослідковується у наукових дослідженнях, наприклад, пов’язаний із виходом цілої серії історичних досліджень, присвячених приватному життю Давнього Риму, Середньовіччя або Нового часу.

Така маніфестація приватних форм буття має не випадковий характер. Вона вказує на якісно новий рівень розвитку приватної реальності, навіть такої собі „тихої” соціальної революції, яка потребує відповідного осмислення. Людина – істота соціальна, однак потреба і бажання виокремити себе, визначитись як індивідуальність – особливу, відмінну від схожих із тобою особистостей, стає невід’ємною частиною і завданням автономного існування особи. Такою сферою самоствердження і самореалізації й стає сфера приватна, яка свідомо відгороджується від інших сфер з метою задоволення певних потреб, що можуть бути реалізовані виключно на самоті. Однак, і в цьому парадокс людини як істоти соціальної, усамітнитись і самореалізуватись людина може лише набувши певних культурних засобів, певного соціального і духовного досвіду.

Тобто, і для самотньої приватності нам необхідні соціальні інструменти, які можуть бути отримані лише завдяки включеності у публічну сферу суспільного життя.

Не дивно тоді, що чим багатше людина духовно, тим більше вона відчуває потребу бути на самоті і водночас належати суспільству: „той, кого любов до блага захопила так само як філософа любов до мудрості, не може дозволити собі жити самотньо і все ж його життя із іншими і заради інших не повинно мати ніяких свідків. Він не самотній, однак сам; живучи з іншими, він повинен однак від них приховуватись, повинен жити так, начебто занедбаний всім світом, і його занедбаність, як занедбаність взагалі, полягає у тому, що він не може допустити себе до самотності, тобто до того відкриття, що люди мають дивовижну здібність задовольнятися власним товариством, чим в кінцевому випадку і є здібність мислити” [2, 76].

Однак, сучасна приватна сфера виявляється не такою вже і гармонійною, вона багато в чому зберігає риси дифузності і дихотомічності, і рухаючись у напрямку до автономії, отримує при цьому навіть субстанціональний характер. Приватне життя – це частина світу,

Така маніфестація приватних форм буття має не випадковий характер. Вона вказує на якісно новий рівень розвитку приватної реальності, навіть такої собі „тихої” соціальної революції, яка потребує відповідного осмислення. Людина – істота соціальна, однак потреба і бажання виокремити себе, визначитись як індивідуальність – особливу, відмінну від схожих із тобою особистостей, стає невід’ємною частиною і завданням автономного існування особи. Такою сферою самоствердження і самореалізації й стає сфера приватна, яка свідомо відгороджується від інших сфер з метою задоволення певних потреб, що можуть бути реалізовані виключно на самоті. Однак, і в цьому парадокс людини як істоти соціальної, усамітнитись і самореалізуватись людина може лише набувши певних культурних засобів, певного соціального і духовного досвіду. Тобто, і для самотньої приватності нам необхідні соціальні інструменти, які можуть бути отримані лише завдяки включеності у публічну сферу суспільного життя. Не дивно тоді, що чим багатше людина духовно, тим більше вона відчуває потребу бути на самоті і водночас належати суспільству: „той, кого любов до блага захопила так само як філософа любов до мудрості, не може дозволити собі жити самотньо і все ж його життя із іншими і заради інших не повинно мати ніяких свідків. Він не самотній, однак сам; живучи з іншими, він повинен однак від них приховуватись, повинен жити так, начебто занедбаний всім світом, і його занедбаність, як занедбаність взагалі, полягає у тому, що він не може допустити себе до самотності, тобто до того відкриття, що люди мають дивовижну здібність задовольнятися власним товариством, чим в кінцевому випадку і є здібність мислити” [2, 76].

Таким чином, в сучасному суспільстві сформувались особливі соціальні передумови і процеси, які в сукупності виступають способом відтворення приватного життя людини, або соціальною приватизацією. Головна функція соціальної приватизації полягає у формуванні суб’єктивності людини та виникненні при цьому нових механізмів соціального контролю. Тому соціальна приватизація здійснюється у єдності зі своєю протилежністю – з публізацією, що відображується як діалектика процесу розвитку приватного життя.

Так, різні форми приватної реальності (приватна власність, приватне життя, приватна сфера, приватний бізнес тощо) стають основою для розвитку індивідуальності. В той час як позначаються й інші тенденції – публікації, усупільнення, глобалізації, що знаходять свій прояв у тих протиріччях, які пронизують всю сучасну культуру.

Так, поруч із великими мегаполісами з'являються поселення „нових селян”, де менеджери і управлінці в минулому стають власниками приватних будинків, повертаються до патріархального укладу сім'ї і вирощування продуктів харчування власноруч (так звані „екологічні поселенці”). У сімейній сфері виникають суперечливі утворення, в яких, з одного боку, збільшується цінність подружніх любовних стосунків, що дуже часто призводить до відмови від дітей (бездітні сім'ї, матері-одиначки, соціальні сироти), а з іншого, навпаки, цінність дітей гігантсько збільшується, їх відсутність стає драмою, або вони самі стають об'єктами торгівлі і маніпуляцій (феномен „сурогатних” матерів). В культурі підвищується цінність тілесного начала, виникає хворобливе піклування про зовнішній вигляд, власне здоров'я, що позначається на актуальності занять спортом, харчуванні здоровою їжею або інтересом до пластичної хірургії. Разом із цим таке особливе ставлення й увага до тілесності доповнюється абсолютною протилежністю: ожирінням, малорухомістю, розповсюдженням епідемічних захворювань тощо. Бурхливий розвиток громадського транспорту, вершиною якого стало метро, поєднується з індивідуалізацією транспортних засобів, які для декого стають другою домівкою. ЗМК перетворились на доступну для всіх мережу, охоплюють все більшу аудиторію слухачів і глядачів, що не заважає розвитку індивідуалізованих засобів – мобільних телефонів. Інтернет, виникнувши як універсальна і швидка інформаційна система, перетворюється у віртуальну реальність для самовираження індивідуальності. Серед користувачів ведеться постійний рейтинг найпопулярніші сайтів, особливе місце серед яких займають індивідуальні блоги, де кожен намагається висловитись, проявити свою індивідуальність, стаючи тим самим частиною цієї глобальної мережі.

В той же час приватне життя, взаємодіючи з публічним, починає відігравати роль стрижня особистості, що формується повсякденним життям за різноманітних дій приватного, сімейного, домашнього та

інтимного характеру. З цих позицій приватне життя перетворюється на особливий інкорпорований інститут, що включає людину не лише у спілкування із близькими у сфері побуту, але й у суспільну систему, у соціокультурне та природне середовище. Відповідно, сучасна форма приватного не тільки не роз'єднує людей, не поглинає і експансує публічне, але стає джерелом його відтворення.

Однак приватне життя здатне виконувати свою інкорпоровану функцію лише через центрування повсякденності відносно суб'єкта і лише як сфера формування самої суб'єктивності. Розвиток суб'єктивності у приватній сфері доволі суперечливий. Проявляється ця суперечність у тому, що поглиблення інтимізації і приватизації сучасної культури уможливує не лише розвиток людської індивідуальності, але й робить людину все більш вразливою і беззахисною перед різноманітними загрозами і структурами. У зв'язку із цим збільшується можливість проявів агресії і насильства як у приватній, так і у публічній сферах. Насильство породжується безсиллям, а безсилля людини більш за все проявляється у приватній сфері. Звідси прагнення до публікації, однак у більш приватній, камерній сфері – у вигляді приватних клубів, сімейних кафе, груп за інтересами тощо.

До цього ж слід віднести і прагнення до естетизації, оскільки естетичні засоби і цінності виявляються найбільш доступними, демократичними і привабливими для маси людей, що бажають внести щось нове у зміст свого не надто привабливого приватного життя. Естетизація стає певною формою соціальної приватизації, в якій абсолютизується значення естетичних категорій. Це проявляється не в останню чергу в тому, щоб створити зовнішньо привабливий вигляд – речей, себе (позитивний імідж, що допомагає успішно керувати враженнями). Як наслідок – будь-який результат соціальної діяльності отримує товарний вигляд (речі, успіх, задоволення, гроші, влада тощо), всі вони вимагають гарної упаковки. У відношенні до приватного життя виникає уявлення, що воно існує лише задля його художнього зображення і не є цінністю саме по собі. У цьому також виявляється суперечливість процесів приватизації, коли зовнішня естетизована форма відривається від внутрішнього сенсу моральної цінності.

**Висновки.** Загалом, аналіз процесу приватизації в сучасному суспільстві доводить нерозривний зв'язок приватної і публічної сфери, те, що приватна сфера розвивається разом із розвитком і змінами сфери публічної. Для відтворення сфери приватного як особливого соціального інституту у суспільстві стало необхідно розробити цілу систему складних механізмів, що призвели до ускладнення самої соціальної структури і появи нового типу культури. У такій культурі приватне життя існує як соціально структурований простір відтворення і розвитку індивідуалізованої особистості. В той же час приватне буття може розглядатися як вільне і самодостатнє лише за умови його включеності у систему суспільних відносин, які й уможливають його як таке. В результаті взаємодії цих протилежних тенденцій, які, однак, взаємодоповнюють одна одну, приватне життя стає предметом культивування інтимних, дуже особистісних властивостей і якостей, що приховуються від інших. І все ж, такі форми приватного життя, що охоплюють різноманітні сфери сучасного суспільства, стають основним джерелом розвитку сучасної культури. Саме тому на сфері приватного покладається значне навантаження, яке раніше виконувала публічна сфера. Виконувати цю функцію для сфери, яка завжди була „закуліссям”, місцем, де можна було стати самим собою, скинувши усі маски, стає надзвичайно складно, що не в останню чергу позначається і на всіх нас.

**Література:** 1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. – Львів: Літопис, 2000. – 318 с. 2. Арндт Х. Становище людини. – Львів: Літопис, 1999. – 256 с. 3. Сеннет Р. Падение публичного человека. - М.: Логос, 2002. – 424 с.